

АНОТАЦІЯ

Сташків Н. М. Принцип поваги до суду: теоретико-правове дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 Право. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2021.

Дисертація є сучасним комплексним теоретико-правовим дослідженням принципу поваги до суду, обґрунтування його як фундаментальної засади функціонування судової влади та одного з важливих принципів правової держави. В процесі дослідження було опрацьовано різні джерела, які не є рівноцінними за своєю науковою значущістю, але їх сукупність уможливила досить повне охоплення фактичного матеріалу і певну аргументацію та вірогідність висновків.

У науковій праці обґрунтовано, що повага до суду є принципом правової держави, позаяк держава не може бути правовою без незалежної, сильної і авторитетної судової влади, і саме повага до суду є передумовою реальної суддівської незалежності, а отже й ефективності судової влади. Саме повага до суду як вихідна, фундаментальна ідея, може забезпечити його рішенням особливий кредит суспільної довіри, коли кожна сторона судового розгляду, навіть коли рішення ухвалене не в її користь, буде впевнена у його правильності, законності і справедливості, виходячи із загальної переконаності в авторитетності судової влади. Принцип поваги до суду – один із трьох китів, поряд із компетентністю суддів і незалежністю судової влади, на яких тримається демократична і правова держава.

Вперше категорія «повага до суду» знайшла комплексну характеристику, й зокрема її розглянуто з психолого-соціологічної позиції, відповідно до якої повагу до суду формують такі чинники, як: переконаність учасників справи у чесності, об'єктивності і неупередженості судді; справедливість судових рішень; ефективність правосуддя (виконання судових рішень); інформаційний вплив медіа тощо; а також з юридичної позиції, за якою повага до суду – це

будь-яка поведінка, яка не кваліфікується за законодавством як неповага. Обґрунтовано, що такий підхід є нині недостатнім, адже законодавчо в Україні визначені тільки вимоги процесуальної сумлінності (суд може застосувати заходи процесуального примусу за втручання в процес судочинства та зловживання правом), також встановлена адміністративна відповідальність за неповагу до суду. Жодної відповідальності за дискредитацію, дифамацію та позапроцесуальний тиск на суддів та інші подібні дії, що вчиняються умисно з ціллю принизити суд та підірвати його авторитет, законодавчо не встановлено. Будь-які подібні вчинки, які культивують відчуття розчарування та невдоволення судом (заяви та публічні висловлювання, участь в інформаційних кампаніях тощо), які негативно позначаються на незалежності судової влади та загалом підривають авторитет правосуддя, що має наслідком неповагу до суду, запропоновано називати уніфікованим поняттям «скандалізація правосуддя».

У дисертації обґрунтовано положення, що фундаментом довіри і поваги до суду є репутація суддів, в основі якої такі складники як їх добросовісність та компетентність, надійність, незалежність, неупередженість і безсторонність. Судді є носіями демократичних цінностей, тож мають усвідомлювати, що кожен з них відповідальний за рівень довіри суспільства до всієї судової влади, від кожного залежить авторитет судової влади. У цьому аспекті запропоновано законодавчо закріпити презумпцію сумлінності судді, адже після усіх, передбачених законодавством, етапів добору кандидатів на посаду судді, й зокрема спецперевірки і спецпідготовки, презюмується, що суддя відповідає усім вимогам, доки протилежне не буде доведено у встановленому порядку.

Набуло подальшого розвитку положення про те, що налагодження взаємовідносин судової влади з громадськістю набуває пріоритетного значення, бо здатне підвищити повагу громадян до суду і суддів. У цих взаємовідносинах чи не найважливішу роль відіграють медіа, що виступають посередником (комунікативним каналом) між судами та громадськістю, яким потрібно висвітлювати матеріал юридично грамотно і незаангажовано. Важливими також

є прями зв'язки з громадою, які встановлюються за допомогою активностей судів ознайомчого та інформаційного характеру, орієнтованих на різні категорії громадян (не лише на школярів і студентів), завдяки яким суспільство отримує інформацію про діяльність судів і роботу суддів. Для налагодження комунікації потрібно створювати відповідні платформи, розробляти ефективний інструментарій, започатковувати нові її форми.

У питанні поваги до суду серйозне значення має також поведінка представників сторін, адже думку про судову владу багато в чому формують саме вони. Підкреслено особливу роль адвокатів, які до певної міри є посередниками між судом і суспільством, що передбачає, що вони повинні ставитися до формулювань своїх публічних коментарів з підвищеною увагою, підтримувати авторитет суду, а не навпаки. Представники виконавчої та законодавчої гілок влади також мають поважати судові рішення та гідність суддів, і демонструвати цю повагу громадськості, не допускати втручання в здійснення правосуддя, політичного тиску, залякування або нападів.

У дисертаційній роботі також здійснено теоретичне узагальнення практики Європейського суду з прав людини з питань свободи вираження поглядів та меж можливої критики суддів. Зокрема, з позицій практики Європейського суду з прав людини, судді, на відміну від представників законодавчої та виконавчої гілки влади, не є суб'єктами, щодо яких можливі розширені межі критики. Допустимою її формою є форма оскарження судових актів. Це – сфера компетенції суду вищої інстанції. Разом з тим, допустимою може бути визнана критика, якщо є чіткі докази та джерела інформації, які підтверджують факти, якими ця критика обґрунтовується. Критика у такому випадку дає можливість привернути увагу суспільства до потенційних недоліків судової системи.

У всіх проаналізованих рішеннях Європейський суд з прав людини завжди шукає баланс між правом на захист репутації та свободою слова, тому

що кожна справа має свої індивідуальні особливості, через які не можна ухвалити абсолютне рішення.

Європейський суд з прав людини неодноразово у своїх рішеннях акцентує, що суд є належним форумом для встановлення законних прав і обов'язків, врегулювання спорів щодо них, і сприймається суспільством саме як такий. Суди, що є гарантами справедливості і відіграють головну роль в державі, яка ґрунтується на принципі верховенства права, повинні користуватися повагою та громадською довірою для успішного виконання своїх обов'язків. Тож вони повинні бути захищені від різких, необґрунтованих і дискредитуючих нападок, особливо з урахуванням того, що судді змушені утримуватися від відповіді на критику. Крім того, за позицією Європейського суду з прав людини, свобода вираження поглядів не є абсолютною і необмеженою. Така свобода обмежена винятками, які підлягають суворому тлумаченню, і необхідність будь-яких обмежень має бути встановлена поза всяким сумнівом.

Розглядаючи справи, пов'язані з дифамацією, Європейський суд з прав людини теж виробив певні позиції, які мають принципове значення: 1) будь-яке втручання державної влади у користування свободою вираження поглядів має передбачатися законом; 2) необхідно розмежовувати думки і факти (здатність доказати, що свідчення відповідають дійсності); 3) можливість обговорювати у пресі питання загальносуспільного значення має надзвичайну важливість у демократичній державі; 4) публічні особи, державні службовці мають бути готові до критики; 5) дотримання «журналістської етики» при підготовці та висвітленні інформації, а також використання коректних форм критики тощо.

Отже, суди, як і будь-які інші публічні інституції, не користуються імунітетом від критики і контролю. За винятком випадків, що можуть призвести до заподіяння суттєвої шкоди внаслідок нападок, які по суті є необґрунтованими, і беручи до уваги, що судді становлять частину фундаментального інституту держави – є представниками судової гілки влади,

вони можуть бути об'єктом особистої критики в допустимих межах. Здійснюючи свої офіційні повноваження, вони можуть підлягати допустимій критиці у більш широких межах, ніж звичайні громадяни, але має існувати чітка межа між критикою та образою.

Таким чином, повага до суду має принципове значення для становлення і розвитку держави, зумовлює високу довіру суспільства до судової влади, що в свою чергу є гарантією незалежності та ефективності судової системи, а отже гарантує стабільність і спокій у державі.

Ключові слова: судова влада, суд, правосуддя, повага до суду, довіра до суду, авторитет судової влади, суддівська незалежність, судова реформа, етичні стандарти поведінки судді, ефективність системи правосуддя, свобода вираження поглядів, неповага до суду, скандалізація правосуддя, практика ЄСПЛ, правові позиції ЄСПЛ.

ANNOTATION

Stashkiv N.M. The principle of respect for the court: theoretical and legal research. – Qualification work on the rights of the manuscript.

The dissertation is written for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy (Ph.D.) in the field of law on speciality 081 Law. – Western Ukrainian National University, Ternopil, 2021.

The dissertation is a modern complex theoretical and legal research of the principle of respect for the court, its substantiation as a fundamental basis of the functioning of the judiciary and one of the important principles of the legal state. Different sources were worked out during the study, which are not equal in their scientific significance, but their aggregate has made it possible to cover completely the actual material, certain arguments and the reliability of conclusions.

In scientific work it is substantiated that respect for the court is the principle of the legal state, because the state cannot be legal without independent, strong and authoritative judiciary, and the respect for the court is the precondition for real

judicial independence, and, therefore, the efficiency of judicial power. It is the respect for the court as an original, fundamental idea, that will provide a kind of credit of public trust, when each person, even if the decision is not in his favour, will equally consider it to be correct, legal and fair, based on the general belief in the authority of the judiciary. The principle of respect for the court is one of three pillars, along with the competence of judges and the independence of the judiciary, which a democratic and legal state is based on.

For the first time the category of "respect for the court" has found a comprehensive description, and in particular, it is considered from psychological and sociological standpoint, according to which, respect for the court forms the fairness of court decisions; honesty, objectivity and impartiality of the judge in the eyes of the participants of the case; efficiency of justice (execution of court decisions); media influence etc.; and from a legal standpoint, that respect for the court is any conduct that is not regarded by law as disrespectful. It is proved that such an approach is currently insufficient, as the law in Ukraine establishes only procedural requirements (the possibility for the court to apply measures of procedural coercion for abuse of rights and interference in the judicial process), as well as administrative responsibility for contempt of court. Liability for the discrediting, the defaming of judges, the non-procedural pressure on them and other actions that are intentionally committed in order to humiliate the court and undermine its authority has not been established by law. Any such acts that create a sense of frustration and dissatisfaction with the court (allegations and public statements, participation in information campaigns, etc.), which negatively affect the independence of the judiciary and generally undermine the authority of justice, resulting in contempt of court, are proposed to be called a unified notion "scandal of justice".

The dissertation substantiates the position that the basis of trust and respect for the court is the reputation of judges, which is based on such components as their integrity and competence, reliability, independence, neutrality and impartiality. Judges should be the bearers of democratic values, realize that the trust of society to

the whole judicial power depends on the behaviour of each of them, and ultimately the authority of the judicial power. In this aspect, it is proposed to legislate the presumption of good faith of a judge, because after all the stages of the selection of candidates for the position of a judge, and including special inspections and special training, it is presumed that the judge meets all the requirements until the opposite is proved in the established order.

The provision that the establishment of relations between the judicial authorities and the public is becoming a priority, as it is able to increase the respect of citizens for the court and judges, has been further developed. In these relationships, the media, which act as a mediator (communication link) between the courts and the public, play an important role and need to give legal and impartial coverage of the material. Direct connections with the community, which are established through the activities of educational and informational courts, aimed at different categories of citizens (not only schoolchildren and students) are also important, through which society receives information about the activities of courts and the work of judges. To establish communication, it is necessary to create appropriate platforms, develop effective tools and initiate new forms of communication.

In the matter of respect for the court, the behaviour of the representatives of the parties is also of great importance, because it is they who shape the opinion of the judiciary. The special role of lawyers as mediators between the court and society provides that they should pay greater attention to the formation of their public comments, maintain the authority of the court, and not vice versa. Representatives of the executive and legislative branches of government also have to respect court decisions and the dignity of judges, and demonstrate this respect to the public, prevent interference in the administration of justice, as well as political pressure, intimidation or attacks.

The dissertation also provides a theoretical generalization of the practice of the European Court of Human Rights on freedom of expression and the limits of possible criticism of judges. In particular, from the practice of the European Court of Human

Rights, unlike representatives of the legislative and executive authorities, the judges are not the subjects to whom an extended limits of criticism are admissible. The only acceptable form is the form of appealing against of judicial acts. This is the competence of the court of higher instance. However, criticism can be recognized as permissible if there are certain evidence and sources of information to confirm the facts that this criticism is based on. In this case, criticism gives an opportunity to draw public attention to potential shortcomings of the judicial system.

In all the decisions analyzed, the European Court of Human Rights always seeks a balance between the right to protect reputation and freedom of speech, because each case has its own individual peculiarities, due to which it is impossible to make an absolute decision.

The European Court of Human Rights has repeatedly emphasized in its judgements that the court is the appropriate forum for establishing legal rights and obligations, settling disputes over them, and is perceived by society as such. Courts that guarantee justice and play a major role in a state based on the rule of law must enjoy respect and public trust in order to perform their duties successfully. Therefore, they must be protected from harsh, unjustified and discredited attacks, taking into consideration that judges are forced to refrain from responding to criticism. Moreover, according to the European Court of Human Rights, freedom of expression is not absolute and unrestricted. Such freedom is limited by exceptions that must be strictly interpreted, and the need for any restrictions must be established without any doubt.

Considering the cases related to the defamation, the European Court of Human Rights has also made certain positions that are of fundamental importance: 1) any interference by the authorities in the exercise of freedom of expression should be provided by law; 2) it is necessary to differentiate opinions and facts (ability to prove that evidence corresponds to reality); 3) an opportunity to discuss issues of general public significance in the press is extremely important in a democratic state; 4) public figures and civil officials must be prepared for criticism; 5) observance of

"journalistic ethics" in preparation and coverage of information, as well as the use of correct forms of criticism, etc.

Thus, courts, like any other public institution, do not enjoy immunity from criticism and control. Except for cases that may cause significant harm as a result of attacks that are essentially unfounded, and taking into account that judges, who constitute part of the fundamental institution of the state, are representatives of the judicial branch of power, they may be subject to personal criticism within reasonable limits. In exercising their official powers, they may be subject to acceptable criticism to a greater extent than ordinary citizens, but there must be a clear line between criticism and insult.

Therefore, respect for the court is of fundamental importance for the formation and development of the state, leads to a high public confidence in the judiciary, which in turn is a guarantee of independence and efficiency of the judicial system, and thus guarantees stability and peace in the state.

Key words: Judiciary, court, justice, respect for the court, trust in the court, authority of the judiciary, judicial independence, judicial reform, ethical standards of the judge's behaviour, efficiency of the justice system, freedom of expression, contempt of the court, scandal of justice, ECtHR practice, legal positions of the ECtHR.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях, зарубіжних періодичних наукових виданнях, а також вітчизняних фахових журналах, що індексуються у міжнародних наукометричних базах:

1. Сташків Н.М., Кравчук В.М. Повага до суду як один із принципів правової держави. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 4 (12). 2017. С.27—33.
2. Сташків Н.М. Взаємозалежність поваги до суду та авторитету судової влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №4. С. 31—33.

3. Сташків Н.М. Свобода вираження поглядів та повага до суду в контексті практики Європейського суду з прав людини (теоретичне узагальнення рішень у справах «Барфод проти Данії», «Прагер і Обершлік проти Австрії», «Де Хаес і Гійселс проти Бельгії», «Перна проти Італії»). *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2 (14). 2018. С. 23—29.
4. Сташків Н.М. Авторитет правосуддя VS свобода вираження поглядів (практика Європейського суду з прав людини). *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 3 (15). 2018. С. 45—52.
5. Сташків Н.М., Кравчук В.М. Репутація судді як передумова формування поваги і довіри до суду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. №5. С.34—37. URL: http://www.pap.in.ua/5_2019/8.pdf
6. Сташків Н.М. Довіра як один із основних чинників формування поваги до суду (аналіз документів, ухвалених міжнародними та європейськими інституціями). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. №2. С.19—23. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2020/6.pdf
7. Сташків Н.М. Повага до суду як необхідна умова суддівської незалежності. *Knowledge, Education, Law, Management*. № 3(31), 2020, vol. 2. С. 187—194. ISSN 2353-8406

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Сташків Н.М. Становлення та розвиток судової системи Української Народної Республіки періоду Центральної Ради. *Правозастосування: теорія, методологія та практика*: Збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 13 квітня 2017 року. Тези наукових доповідей. Київ-Тернопіль: «Економічна думка», 2017. С. 276—280.
9. Сташків Н.М. Інформаційна відкритість судової влади. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*:

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, ТНЕУ, 21-22 квітня 2017 р. Тернопіль: Економічна думка, 2017. С.270—272.

10. Сташків Н.М. Шляхи відновлення громадської довіри до судової влади: позиція Ради Європи: *Юридична наука і практика: пошук правової гармонії*: Матеріали Міжнародної юридичної науково-практичної конференції. 5 жовтня 2017 р. URL: <https://cutt.ly/kbILxz4>

11. Сташків Н.М. Довіра/недовіра до судової влади: аналіз соціопитувань. *Законотворчість, правовладдя та справедливість у демократичній державі*. Матеріали Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 18 червня 2020 року. URL: <https://cutt.ly/3g5NZbh>

12. Сташків Н.М. Повага до суду як правова категорія. *Права людини, демократія, правосуддя: проблеми, досягнення, перспективи*: Збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 10 грудня 2020 року. Тези наукових доповідей. К.: АртЕк, 2020. С. 45—49. URL: <https://cutt.ly/ibI1384>

13. Сташків Н.М. Роль адвокатів у забезпеченні принципу поваги до суду. *Право та закон: теорія, методологія, практика*: Збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 15 квітня 2021 року. URL: <https://cutt.ly/ybILhfb>

